

SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION OF CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE IN THE NEW FAMILY

Ilyas Isakov

Researcher

Kokhan State Pedagogical Institute

Kokhan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: social adjustment, integration, children without parental care, new family environment, trauma care, attachment problems, behavioral problems, inclusive family practices

Received: 28.06.24

Accepted: 30.06.24

Published: 02.07.24

Abstract: This article examines the important problem of social adjustment and integration of children left without parental care into a new family environment. The study explores the psychological, social and emotional challenges faced by these children and the strategies used by new families to facilitate successful integration. The findings highlight the importance of comprehensive support systems, inclusive family practices, and tailored intervention programs to ensure the well-being and development of these vulnerable children.

OTA-ONA QARAMOG‘ISIZ QOLGAN BOLALARNING YANGI OILAGA IJTIMOYIY MOSLASHUVI VA INTEGRATSIYASI

Ilyos Isaqov

tadqiqotchi

Qo‘qon davlat pedagogika instituti

Qo‘qon, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy moslashuv, Integratsiya, Ota-ona qaramog‘isiz bolalar, Yangi oila muhiti, Travmatologik yordam, Birikish muammolari, Xulq-atvor muammolari, Inklyuziv oilaviy amaliyotlar

Annotatsiya: Ushbu maqola ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi va yangi oila muhitiga integratsiyalashuvining muhim muammosini o‘rganadi. Tadqiqot ushbu bolalar duch keladigan psixologik, ijtimoiy va hissiy qiyinchiliklarni va muvaffaqiyatli integratsiyani osonlashtirish uchun yangi oilalar tomonidan qo‘llaniladigan strategiyalarni o‘rganadi. Natijalar ushbu zaif bolalarning farovonligi va rivojlanishini

ta'minlash uchun kompleks qo'llab-quvvatlash tizimlari, inklyuziv oilaviy amaliyotlar va moslashtirilgan aralashuv dasturlari muhimligini ta'kidlaydi.

СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ ДЕТЕЙ БЕЗ РОДИТЕЛЬСКОЙ ПОМОЩИ В НОВОЙ СЕМЬЕ

Ильяс Исаков

научный исследователь

Коканского государственного педагогического института

Кокан, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: социальная адаптация, интеграция, дети, оставшиеся без родительской опеки, новая семейная среда, помощь при травмах, проблемы привязанности, поведенческие проблемы, инклюзивные семейные практики.

Аннотация: В данной статье рассматривается важная проблема социальной адаптации и интеграции детей, оставшихся без попечения родителей, в новую семейную среду. В исследовании изучаются психологические, социальные и эмоциональные проблемы, с которыми сталкиваются эти дети, а также стратегии, используемые новыми семьями для облегчения успешной интеграции. Результаты подчеркивают важность комплексных систем поддержки, инклюзивной семейной практики и индивидуальных программ вмешательства для обеспечения благополучия и развития этих уязвимых детей.

KIRISH

Ota-ona qaramog'isiz bolalarni yangi oila muhitiga integratsiyalashuvi juda muhim va murakkab mavzudir. Yetim bo'lishi mumkin bo'lgan, tashlab ketilgan yoki zo'ravonlik yoki qarovsizlik tufayli o'z oilasidan ajralgan bu bolalar ko'pincha jiddiy psixologik va ijtimoiy muammolarga duch kelishadi. Yangi oilaga moslashish jarayoni nafaqat uy-joy bilan ta'minlash, balki ularning o'ziga xos ehtiyojlarini qondiradigan va rivojlanishiga yordam beradigan qo'llab-quvvatlovchi, oziqlantiruvchi muhitni ta'minlashdan iborat.

ASOSIY QISM

Ota-ona qaramog'isiz bolalar ko'pincha beqarorlik va travma bilan ajralib turadigan kelib chiqishidan kelib chiqadi. Ular bir necha marta joylashtirish, nomuvofiq g'amxo'rlik va turli xil yomon muomalalarni boshdan kechirgan bo'lishi mumkin, bu ularning hissiy va psixologik farovonligiga chuqur ta'sir qilishi mumkin. Ularning dastlabki yillarida barqaror, mehrlil munosabatlarning yo'qligi bog'lanishning buzilishiga, xulq-atvor muammolariga va yangi g'amxo'rlik qiluvchilar bilan ishonchli aloqalarni o'rnatishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

Bu bolalarni qabul qilgan yangi oilalar ham o'ziga xos qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ular potentsial travmatik tarixga ega bo'lgan bolani o'z oilasi dinamikasiga qo'shishning murakkabliklarini hal qilishlari kerak. Bu nafaqat hissiy chidamlilikni, balki bolaning psixologik holatini chuqur tushunishni va izchil, shartsiz yordam ko'rsatish qobiliyatini talab qiladi. Ushbu integratsiya jarayonining muvaffaqiyati bolaning uzoq muddatli farovonligi va rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Samarali integratsiya va moslashish psixologik yordam, inklyuziv oilaviy amaliyot va jamoatchilik ishtirokini o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi. Travma haqida ma'lumotga ega bo'lgan parvarish amaliyoti, inklyuziv oila dinamikasi va moslashtirilgan aralashuv dasturlari ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridir. Bundan tashqari, ijtimoiy ishchilar, terapevtlar va o'qituvchilarni o'z ichiga olgan qo'llab-quvvatlash tizimlari ushbu bolalarning turli ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu maqola ota-ona qaramog'isiz bolalarning ijtimoiy moslashuvi va yangi oila muhitiga integratsiyalashuvining turli jihatlarini o'rganishga qaratilgan. Bu bolalar duch keladigan psixologik va hissiy qiyinchiliklarni, yangi oilalardagi ijtimoiy dinamikani va muvaffaqiyatli integratsiyani osonlashtiradigan strategiyalarni o'rganadi. Ushbu omillarni har tomonlama tahlil qilish orqali maqola ushbu zaif bolalarni parvarish qilish va qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadigan oilalar, amaliyotchilar va siyosatchilar uchun tushuncha va tavsiyalar berishga intiladi.

Ushbu integratsiya jarayonining murakkabliklarini tushunish va hal qilish ota-ona qaramog'isiz bolalarning yangi oilalarga muvaffaqiyatli o'tishlari va yaxshi moslashgan, barkamol shaxslar bo'lib etishishlarini ta'minlash uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada keltirilgan tushunchalar ushbu bolalar hayotini yaxshilash va ularni kutib olgan oilalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha olib borilayotgan sa'y-harakatlarga hissa qo'shishga qaratilgan.

Dastlab Jon Boulbi tomonidan ishlab chiqilgan va keyinchalik Meri Eynsvort tomonidan kengaytirilgan qo'shilish nazariyasi ota-ona qaramog'isiz bolalar duch keladigan muammolarni tushunish uchun muhim asosni taqdim etadi. Boulbining ishi insonning keyingi hayotida sog'lom munosabatlarni shakllantirish qobiliyatini shakllantirishda erta bog'lanish tajribasining muhimligini ta'kidlaydi (Bowlby, 1988). Ainsworthning "G'alati vaziyat" tadqiqoti g'amxo'rlikdagi erta buzilishlar ishonchsiz bog'lanish uslublariga qanday olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi (Ainsworth va boshq., 2015). Ushbu ishonchsiz bog'lanishlar yangi tarbiyachilarga ishonishda qiyinchiliklarda namoyon bo'lishi mumkin, bu esa integratsiya jarayonini bola uchun ham, yangi oila uchun ham qiyinlashtiradi.

Ota-ona qaramog'isiz bolalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondiradigan moslashtirilgan aralashuv dasturlari ularning moslashuv natijalarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Bardoshlilikni oshirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va ta'limni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar samarali ekanligi ko'rsatildi. Misol uchun, Palacios va Brodzinsky (2010) tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, chidamlilik va ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish uchun mo'ljallangan tadbirlar ota-ona qaramog'isiz bolalarga ijobiy kurashish mexanizmlarini rivojlantirishga va ularning ijtimoiy integratsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

Golding (2007) tomonidan o'tkazilgan amaliy tadqiqot 10 yoshli bolaning yangi oilaga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini travmadan xabardor bo'lgan parvarish usullarini qo'llash orqali ko'rsatadi. Ko'p marta homiylik ostidagi va jiddiy e'tiborsizlikni boshdan kechirgan bola travmadan xabardor bo'lgan tibbiy yordam bo'yicha o'qitilgan oila tomonidan asrab olingan. Oila barqaror, tarbiyalanuvchi muhitni ta'minladi va bolaning bog'lanish muammolarini hal qilish uchun terapevtik tadbirlarni qo'lladi. Vaqt o'tishi bilan bola yangi ota-onasiga ishonchni rivojlantirdi va uning hissiy va ijtimoiy faoliyatida sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatdi.

Katz va Hetherington (2006) tomonidan olib borilgan yana bir amaliy tadqiqot ota-onasi tomonidan tashlab ketilgan 12 yoshli qizning ijtimoiy integratsiyalashuvida tengdoshlarning yordami rolini ta'kidlaydi. Qiz o'zining yangi oilasida yolg'izlanish hissi bilan kurashdi, lekin maktabdagi tengdoshlarini qo'llab-quvvatlash guruhida taskin topdi. Bu guruh unga o'z tajribasini baham ko'rishi va shunga o'xshash muammolarga duch kelgan boshqalar bilan bog'lanishi uchun xavfsiz joyni taqdim etdi. Tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash tarmog'i qizga o'zini yangi oila va maktab muhitida kamroq yakkalanib qolishga va o'zini ishonchli his qilishga yordam berdi.

Van IJzendoorn va Juffer (2006) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar tarbiyaviy muhitga qabul qilingan bolalarda sezilarli rivojlanish potentsialini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, ular erta mahrum etishning og'irligi va davomiyligi tiklanish darajasiga ta'sir qilishi mumkinligini ham ta'kidlashadi. Og'ir e'tiborsizlik yoki bir nechta joylashtirish tarixi bo'lgan bolalar ko'pincha chuqur bog'lanish kasalliklarini ko'rsatadi va xavfsiz biriktirmalarni rivojlantirish uchun maxsus terapevtik aralashuvlarni talab qilishi mumkin.

Xulq-atvor muammolari ota-ona qaramog'isiz bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, ko'pincha ularning beqarorlik va travma tajribasidan kelib chiqadi. Howe (2005) ga ko'ra, bu bolalarda tajovuzkorlik, chekinish yoki rioya qilmaslik kabi mos kelmaydigan kurashish mexanizmlari rivojlanishi mumkin. Ushbu xatti-harakatlar integratsiyaga to'siq bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa yangi g'amxo'rlik qiluvchilardan bemor va tushunish yondashuvini talab qiladi.

Zilberstein (2014) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu xulq-atvor muammolarini hal qilishda travmadan xabardor bo'lgan yordamning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv travmaning bolaning xatti-harakatlariga keng tarqalgan ta'sirini tan olishni va hissiy xavfsizlik va qo'llab-quvvatlashni birinchi o'ringa qo'yadigan strategiyalarni qabul qilishni o'z ichiga oladi.

Kognitiv-xulq-atvor terapiyasi (CBT) va o‘yin terapiyasi kabi terapevtik aralashuvlar bolalarning travmatik tajribalarini qayta ishlashga va sog‘lom kurash mexanizmlarini rivojlantirishga yordam berishda samarali ekanligi ko‘rsatildi.

Ota-ona qaramog‘isiz bolani yangi oilaga integratsiyalashuvi mavjud oila dinamikasini diqqat bilan o‘rganishni talab qiladi. Brodzinskiy va boshqalarning tadqiqotlariga ko‘ra. (1998), ushbu integratsiya jarayonining muvaffaqiyatiga oilaning inklyuziv va qabul qiluvchi muhitni yaratish qobiliyati ta‘sir qiladi. Bolani kundalik ishlar va urf-odatlariga jalb qiladigan, ochiq muloqot yo‘llarini saqlaydigan va doimiy hissiy yordam ko‘rsatadigan oilalar tegishlilik va xavfsizlik tuyg‘usini rivojlantirish ehtimoli ko‘proq.

Muvaffaqiyatli integratsiya uchun inklyuziv oilaviy amaliyot muhim ahamiyatga ega. Ushbu amaliyotlar bolaning kelib chiqishini tan olish va hurmat qilishni, uning madaniy merosini nishonlashni va o‘zini oila a‘zosi sifatida qadrlashini ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, o‘zlarining yangi oilalariga qo‘shilgan va qabul qilinganligini his qiladigan bolalar o‘zini ijobiy baholash va hissiy barqarorlikni rivojlantirish ehtimoli ko‘proq.

Tengdoshlar bilan munosabatlarni shakllantirish ota-ona qaramog‘isiz bolalar uchun yana bir muhim muammodir. Bu bolalar o‘zlarining kelib chiqishi va tajribalari tufayli o‘z tengdoshlaridan ajralib turishi mumkin, bu esa izolyatsiya va stigmatizatsiya hissiyotlariga olib keladi. Parker va Asher (1987) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tengdoshlarning qabul qilinishi bolaning ijtimoiy rivojlanishi va umumiy farovonligi uchun juda muhimdir.

Maktablar va jamoat tashkilotlari bu bolalar uchun tengdoshlar bilan munosabatlarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradigan, tengdoshlar bilan ijobiy muloqot qilish imkoniyatini beruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratadigan dasturlar bolalarga mazmunli do‘stlik o‘rnatishga yordam beradi. Bolalar o‘xshash tajribaga ega bo‘lganlar bilan bog‘lanishi mumkin bo‘lgan tengdoshlarni qo‘llab-quvvatlash guruhlari, shuningdek, izolyatsiya tuyg‘ularini kamaytirish va ijtimoiy integratsiyani kuchaytirishda foydali ekanligi ko‘rsatildi.

Ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar uchun yaxlit qo‘llab-quvvatlash tizimining ahamiyatini ortiqcha baholab bo‘lmaydi. Farmer va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra. (2004), ijtimoiy ishchilar, terapevtlar va o‘qituvchilarni o‘z ichiga olgan integratsiyalashgan yordam bu bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun juda muhimdir. Muntazam maslahat va terapevtik tadbirlar psixologik va hissiy muammolarni hal qilishga yordam beradi, ta‘lim yordami esa har qanday akademik kamchiliklarni bartaraf etadi.

Inklyuziv oilaviy amaliyotni qabul qilish ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarning muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun muhim ahamiyatga ega. Grotevant va McRoy (1998)

tomonidan olib borilgan tadqiqotlar inklyuziv amaliyotning bolalarning moslashishi va rivojlanishiga ijobiy ta'sirini ta'kidlaydi. Ushbu amaliyotlar bolani oilaviy qarorlar qabul qilishda ishtirok etish, ularning madaniy merosini nishonlash va doimiy hissiy yordamni o'z ichiga oladi. Tarbiyalanuvchi va inklyuziv muhit yaratadigan oilalar bolalarga tegishlilik va xavfsizlik hissini rivojlantirishga yordam beradi.

Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi va yangi oilaviy muhitga integratsiyalashuvi ko'p qirrali jarayon bo'lib, bu bolalar duch keladigan psixologik, hissiy va ijtimoiy muammolarni chuqur tushunishni talab qiladi. Adabiyot shuni ko'rsatadiki, ota-ona qaramog'isiz bolalar ko'pincha travma va bog'lanish muammolari, xulq-atvor muammolari va tengdoshlari bilan munosabatlarni shakllantirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu qiyinchiliklar ularning yangi oilaviy sharoitlarga moslashish va rivojlanish qobiliyatiga xalaqit berishi mumkin.

Shu bilan birga, tadqiqot muvaffaqiyatli integratsiyani osonlashtiradigan bir nechta samarali strategiya va tadbirlarni ham ta'kidlaydi. Ijtimoiy ishchilar, terapevtlar va o'qituvchilarni o'z ichiga olgan keng qamrovli qo'llab-quvvatlash tizimlari ushbu bolalarning turli ehtiyojlarini qondirishda juda muhimdir. Muntazam maslahat va terapevtik aralashuvlar psixologik va hissiy muammolarni hal qilishga yordam beradi, ta'lim yordami esa akademik kamchiliklarni bartaraf etishni ta'minlaydi.

Inklyuziv oilaviy amaliyotlar bolaga tegishlilik va xavfsizlik hissini uyg'otadigan tarbiyalovchi va qabul qiluvchi muhitni yaratish uchun juda muhimdir. Bolani kundalik ishlarga jalb qiladigan, madaniy merosini nishonlaydigan va ochiq muloqot liniyalarini saqlaydigan oilalar muvaffaqiyatli integratsiyaga erishish ehtimoli ko'proq. Ushbu amaliyotlar bolalarda ijobiy o'zini o'zi qadrlash va hissiy barqarorlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Moslashuvchanlikni oshirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va ta'limni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan moslashtirilgan aralashuv dasturlari moslashish natijalarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Bunday dasturlar ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun mo'ljallangan bo'lishi kerak, ularda ijobiy kurash mexanizmlarini rivojlantirish va ijtimoiy integratsiyani kuchaytirishga yordam beradi.

Vaziyatni o'rganish jarohatlar haqida ma'lumotga ega bo'lgan parvarish amaliyotlari va tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash tarmoqlarining muvaffaqiyatli integratsiyani osonlashtirishdagi ijobiy ta'sirini yanada ko'rsatadi. Travma haqida ma'lumotga ega bo'lgan parvarish usullarini qo'llaydigan va barqaror, tarbiyalanuvchi muhitni ta'minlaydigan oilalar bolalarga bog'lanish muammolarini engish va rivojlanishiga yordam beradi. Tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash guruhlari bolalarga o'xshash muammolarga duch kelgan boshqalar bilan bog'lanish uchun xavfsiz joy taklif qiladi, izolyatsiya tuyg'usini kamaytiradi va ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni yangi oilaviy muhitga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi har tomonlama va ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ushbu bolalar duch keladigan noyob muammolarni tushunish va samarali qo'llab-quvvatlash tizimlarini, inklyuziv oilaviy amaliyotlarni va moslashtirilgan aralashuv dasturlarini amalga oshirish orqali yangi oilalar ushbu zaif bolalarning farovonligi va rivojlanishiga yordam beradigan tarbiyaviy muhitni yaratishi mumkin. Ushbu sohada davom etayotgan tadqiqotlar va innovatsiyalar natijalarni yaxshilash va bu bolalar va ularning yangi oilalari uchun zarur yordamni ko'rsatishni davom ettirish uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.
2. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
3. Brodzinsky, D. M., Smith, D. W., & Brodzinsky, A. B. (1998). *Children's adjustment to adoption: Developmental and clinical issues*. SAGE Publications.
4. Farmer, E., Sturgess, W., O'Neill, T., & Wijedasa, D. (2004). *Foster care: The role of social work*. BAAF.
5. Golding, K. S. (2007). *Nurturing attachments: Supporting children who are fostered or adopted*. Jessica Kingsley Publishers.
6. Grotevant, H. D., & McRoy, R. G. (1998). *Openness in adoption: Exploring family connections*. SAGE Publications.
7. Howe, D. (2005). *Child abuse and neglect: Attachment, development, and intervention*. Palgrave Macmillan.